

države Jeana Bodina i Nikole Gučetića« (851-869) naslov je rada u kojemu Marinko Šišak analizira utjecaj francuskog filozofa Jeana Bodina i njegova djela *Les six livres de la Republique* na dubrovačkog renesansnog polihistora Nikolu Gučetića, posebno na definiranje njegove filozofije države.

Slaven Bertoša autor je priloga koji nosi naslov »Inventar crkve Sv. Nikole u Barbanu iz 1640.« (871-882). U njemu je autor u spisima iz ostavštine znamenitog Barbanca Josipa Antuna Batela pronašao i detaljnije obradio inventar mjesne župne crkve iz 1640. godine koji predstavlja zanimljivo povijesno vrelo i nadopunjuje postojeće spoznaje o novovjekovnoj crkvenoj prošlosti Barbana. U radu »"Riječ Božja" - propovijedi Vičenca Marije Gučetića« (883-892) Josip Bratulić analizira knjigu koju je Vičenco Marija Gučetić izdao u Veneciji 1743. godine, a koja sadrži trideset propovijedi koje je taj dominikanac držao u Dubrovniku. Nakon toga slijedi rad Mirjane Polić Bobić naslovljen »Povijest i književnost u hispanskoj Americi: literatura o otkriću Novog svijeta i povijest Amerike« (893-906) u kojemu autorica obrađuje prozne vrste u kojima se tijekom tri stoljeća španjolskoga gospodstva u Americi zapisivalo i tumačilo Novi svijet te čitateljstvo kojima su ti tekstovi bili dostupni. Zbornik završava prilogom Henrika Hegera, povjesničara ideja, pod naslovom »Un débat méthodologique à l'Université de Paris-Sorbonne (1981-1984): la question de l'approche interdisciplinaire de l'aire culturelle Croate« (907-936). Članak prati službeni prijepisku između pokojnoga slavista Michela Aubina i samoga autora, kroz koju se upoznaju različiti pristupi hrvatskom kulturnom obzoru.

Zbornik *Humanitas et litterae*, posvećen akademiku Franji Šanjeku i njegovu predanom akademskom radu, svojim obiljem zanimljivih znanstvenih priloga i raznolikošću tema širokog vremenskog raspona vrijedan je doprinos poznavanju hrvatske povijesno-kulturne baštine.

Juraj Balić

Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalju Hranić Kosača*. Sarajevo: Institut za istoriju, Historijske monografije, knj. 4, 2009, 526 str.

Proučavanje srednjovjekovne prošlosti kroz prizmu pojedinih ličnosti nije posve nepoznat koncept ni u stranoj ni u domaćoj historiografiji. Još od samih početaka kritičkog promatranja bosanske historije uočeno je da su životi i djela važnijih osoba relativno dobro dokumentirani, da biografski pristup nudi mogućnost za svestranije sagledavanje širih političkih i društvenih zbivanja u bosanskoj državi srednjeg vijeka te da se na taj način pojedini događaji mogu rasvijetliti iz različitih perspektiva, tj. iz ugla njihovih glavnih aktera. Upravo su se iz ovih razloga brojni historičari opredjeljivali za monografske obrade istaknutijih pojedinaca, vladara ili velikaša, što je rezultiralo kvalitetnim djelima i radovima iz pera Jovana Radonića o vojvodi Sandalju Hraniću i knezu Pavlu Radinoviću, Ferde Šišića o vojvodi Hrvoju Vukčiću, Sime Ćirkovića o hercegu Stjepanu Vukčiću, Pave Živkovića o kralju Tvrtku II Tvrtkoviću, a ovim imenima i djelima potrebno bi bilo pridružiti još i poduži spisak kraćih radova koji su tretirali manje poznate ličke bosanskog srednjovjekovlja.

Provjerenom metodologijom i utabanim stazama navedenih autora kretao se i dr. Esad Kurtović, docent na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, u svojoj knjizi o velikom vojvodi bosanskom Sandalju Hraniću Kosači, jednom od najznačajnijih velikaša bosanske države s kraja 14. i u prvoj polovini 15. stoljeća. Ova knjiga, čije se objavljivanje tako nestrpljivo očekivalo, predstavlja djelomično izmijenjen tekst doktorske disertacije koju je autor odbranio 6. septembra 2006. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu pred komisijom u sastavu: prof. dr. Dubravko Lovrenčić, predsjednik, prof. dr. Pejo Ćošković, mentor i član, i prof. dr. Vesna Mušeta-Aščerić, član komisije.

U svojim prethodnim radovima dr. Esad Kurtović je, oslanjajući se na neiscrpu podlogu izvorne građe Državnog arhiva u Dubrovniku, najviše pisao o temama iz ekonomske historije srednjovjekovne Bosne, o pojedinim vlaškim rodovima

i pojedincima u dubrovačkom zaleđu, te o bibliografiji i historiografiji bosanskog srednjeg vijeka, a knjiga o Sandalju Hraniću predstavlja rezultat višegodišnjeg istraživačkog napora i krunu njegovog dosadašnjeg znanstvenog rada.

Iako je obrađena tema znanstvenoistraživački vrlo složena, ipak je bitno napomenuti da su dostupni izvorni podaci o vojvodi Sandalju Hraniću obiljniji u odnosu na njegove suvremenike, prije svega zbog neposrednog susjedstva sa Dubrovnikom, ali i zbog relativno značajne uloge koju je imao u kompleksnim političkim prilikama bosanske historije u 15. stoljeću, kada su se u čestim otvorenim sukobima različite feudalne hijerarhije grčevito borile za ostvarenje prevlasti nad srednjovjekovnom Bosnom. To je rezultiralo činjenicom da je sačuvano više Sandaljevih isprava, i uopće dokumenata o njemu, nego o svim bosanskim vladarima zajedno. Stoga je bilo neophodno istražiti i iskoristiti izvornu građu "izvan uobičajenih standarda", te među brojnim informacijama nejednake kvalitete pokušati iznaći one relevantne i iz njih izvući maksimum. Ovaj zadatak bio je dodatno usložen potrebom da se obuhvati i istraživanje političkih, ekonomskih i društvenih prilika u bosanskoj državi Sandaljevog vremena, s ciljem da se tema uklopi u širi kontekst zbivanja.

Samo djelo je strukturirano u sedam tematsko-kronoloških cjelina, a počinje s uvodom u kojem autor daje detaljan pregled objavljene i neobjavljene izvorne građe, te kritički osvrt na dosadašnju historiografsku i stručnu literaturu o Sandalju Hraniću. U knjizi se dalje obrađuju pojedini iz Sandaljevog života, zatim njegove političke i poslovne aktivnosti, date su biografije njegove braće Vukca i Vuka, te podaci o četiri hiže, odnosno "četiri kuće plemena Kosača", a najobimniji dio posvećen je oslikavanju Sandaljeve pozicije između Bosanske krune, drugih velikaša Bosanskog rusaga, te Dubrovnika, Venecije, Bizanta, Ugarske i Osmanlija. Osim toga, obrađene su i brojne poznate teme iz bosanske historije, ali na osnovu novih i neiskorištenih podataka, promatrane kroz prizmu Sandalja Hranića, kao što su, na primjer, bosansko-dubrovački rat i mirovna nastojanja 1403-1404. godine, zatim odnosi bosanske vlastele s ugarskim kraljem

Sigismundom, borbe oko kraljevskog prijestolja, Konavoski rat, itd.

Osnovni zadatak autorovog istraživanja bio je pokušaj rekonstrukcije načina na koji je Sandalj uspio održati i razviti matični posjed svoga roda te učestvovati u kreiranju glavnih tokova historije srednjovjekovne Bosne svog vremena. Sumirajući jezgrovito svoju temeljnu postavku autor ističe da je "ono što je stekao vojvoda Vlatko Vuković, a održavao, uživao i proširivao herceg Stjepan Vukčić, razvojnoj liniji Kosača osigurao upravo Sandalj Hranić svojim trajnim tekovinama" (16).

Kurtovićevu konstataciju najbolje potvrđuje cjelovita slika Sandaljevih zemljišnih posjeda koji su opsegom znatno nadmašili one koje je na početku svoje političke karijere naslijedio od strica Vlatka Vukovića. Dok je vojvoda Vlatko vladao područjem Podrinja i Polimlja, dijelovima Zete i Konavala, te Dračevicom s Novim, Sandaljevi bi se posjedi mogli ugrubo omeđiti na sjeveru i sjeverozapadu rijekom Neretvom do ušća u more, sjeverna granica je išla rijekom Neretvom, a potom je iznad Foče i Goražda išla na ušće Pive i Tare u Drinu. Istočna je granica obuhvatala Polimlje s Mileševom i Pljevljima, zatim se pored Brskova, izvan njegova posjeda, spuštala u Bokokotorski zaljev, Župu Dračevicu s gradom Novim zaokružujući Nikšić koji mu je također pripadao. U tom su okviru članovi bosanske velikaške porodice Pavlovića držali Bileću, Ljubomir, Trebinje, Vrm, Klobuk i Pivu te dio Cavtata i Konavala.

U Sandaljeva dobra su se također mogle ubrojati kuće koje je imao u Kotoru, Zadru, Veneciji i Dubrovniku, zatim posjedi na području Dubrovačke Republike. On je bio vlasnik depozita u Zadru i Dubrovniku, uloga u Veneciji, prihoda Kotora, Olova i Drijeva, mogoriša, konavoskog tributa, i drugih carina. Po uzoru na vladara uredio je svoj dvor sa vlastitom kancelarijom i brojnim poslanicima koji su često poslom odlazili u Dubrovnik. Zahvaljujući tim misijama njegovih poslanika, kao i Dubrovčanima i brojnim drugim strancima s kojima se susretao, Sandalj Hranić je bio detaljno obaviješten o glavnim dešavanjima u ondašnjem svijetu. Posebno je zanimljivo da je, upravo zbog aktivnog dubrovačkog posredovanja, on znao čak i za Ivanu Orleanku i njeno djelovanje, ali i

za razvoj prilika u Španjolskoj tridesetih godina 15. stoljeća. Osim toga, pored talijanskih gradova o kojima je bio dobro obaviješten, čuo je za Valenciju i Barcelonu u sukobu Kastilje i Aragona; preko informacija o kretanju Sigismunda Luksemburškog znao je i za Njemačku, Austriju, Češku i tamošnje prilike, čuo je za sabor u Konstancu, a prihvatajući postulat da je informiranost osnovni stupanj napretka, često se žalio Dubrovčanima da ga nisu redovno izvještavali o svjetskim prilikama.

U pogledu vjere, autor polazi od postavke da je “vjerski lik Sandalja Hranića teško određivati”, jer obilje informacija o raznoraznim segmentima njegova života i u vjerskom smislu ukazuje na određenu raznovrsnost i šarolikost, podudarajući se tako sa suvremenom zbiljom srednjovjekovne Bosne. Uzimajući u obzir kršćansko određivanje kao sastavnicu srednjovjekovnog izraza, nesumljivo je Sandaljevo povjerenje koje je iskazivao i do kojega je držao prema Crkvi bosanskoj. Međutim, on se i kroz svoja tri braka izvjesno povezivao i za vjeru svojih supruga, za pravoslavlje i za katoličanstvo, ali je u svim tim brakovima prepoznata njihova politička pozadina prije nego promjena vojvodinih vjerskih ubjedenja. Tu se, ustvari, ključnim pokazao Sandaljev pragmatični i praktični pristup u kojem se vjerski ekskluzivizam kao trajna orijentacija nije mogao smatrati osnovicom u povlačenju političkih poteza, zbog čega je među suvremenicima postao prepoznatljiv kao “tolerantan velmoža”.

Na samom kraju knjige nalazi se i pet priloга koji sadržajem dodatno upotpunjuju ovu monografiju. To su popis Sandaljevih isprava, ali i drugih dokumenata nastalih u Dubrovniku, a koji se svojim sadržajem vežu za vojvodu i njegove poslove. Posebno je zanimljiv Sandaljev itinerar, u kojem su na osnovu dostupnih podataka registrirana sva mjesta u kojima je boravio ili se zadržavao. Impozantan je i popis ljudi u Sandaljevoj službi, ali i shema intenzivne prepiske dubrovačke vlade sa Benediktom Gundulićem, svojim poslanikom kod Sandalja.

Knjiga je također opskrbljena neophodnim znanstvenim aparatom - iscrpnom bibliografijom, brojnim tabelarnim prilogima unutar samog

djela, a transkribirani ekscerpti izvorne građe iz Državnog arhiva u Dubrovniku, koji su ekstenzivno citirani u napomenama ispod osnovnog teksta, predstavljaju pravo zadovoljstvo za sve medijevaliste čiji se tematski okviri barem djelomično naslanjaju na vremenski period koji knjiga tretira. Njima se također stječe uvid u širinu autorovog istraživačkog postupka, kao i temeljitost kojom je bio vođen u svom pristupu.

Autorovi zaključci su utemeljeni na provjerenim činjenicama i velikoj količini neobjavljene i neiskorištene historijske građe koju je ugradio u svoju knjigu. Kao što je slučaj sa svakim kvalitetnim znanstvenim djelom, metodološka prezentacija postavljenih, riješenih i definiranih pitanja nudi okvire, upute i smjernice za buduća istraživanja. Nadamo se da će mladi znanstveni radnici imati sluha i autorove rezultate nadograđivati sopstvenim istraživačkim poduhvatima, te nastaviti pozitivan historiografski pomak koji je postao osjetan u posljednje vrijeme.

Emir O. Filipović

Povijest Venecije ili nekoliko povijesti Venecije?: *Povijest Venecije*, sv. 1, ur. **Gherardo Ortalli, Giorgio Cracco, Gaetano Cozzi, Michael Knapton**. Zagreb: Antibarbarus, 2007, 638 str; sv. 2, ur. **Gaetano Cozzi, Michael Knapton, Giovanni Scarabello**. Zagreb: Antibarbarus, 2007, 734 str.

Prejasna Vladarica, grad-riba svijen na lagunama na samom početku Jadrana, stoljećima je bila metropola toga mora. Privlačila je trgovinu s Istoka i Zapada u kojoj su i drugi trgovci s obala Jadrana tražili svoj dio. Već od 11. stoljeća, a osobito od Četvrtog križarskog rata, Venecija je bitno utjecala na povijest istočne obale Jadrana. Ona je važan ključ čitanja i razumijevanja života istarskih i dalmatinskih krajeva kroz stoljeća. Zato je svaka povijest Venecije koja se pojavi na hrvatskom jeziku dobrodošla dopuna i poticaj hrvatskoj